

PROBLEMI IN DISKUSIJA

Peter Štih

K POLEMIKI O VPRAŠANJU ČASA PRIHODA HRVATOV

Po razpravi Nade Klaić o stari domovini, prihodu in pokristjanjenju dalmatinskih Hrvatov¹ je bil moj prvotni namen pokazati na problematičnost njene teze predvsem s stališča karantanske zgodovine. Se pravi, predvsem z vidika analize mesta in vloge Hrvatov v Karantani in ne toliko z vidika edinega vira, ki ima podatke o stari domovini in naselitvi dalmatinskih Hrvatov — *De administrando imperio*. Vendar je konkretno delo na problematiki pokazalo, da je tako postavljen okvir preozek in ga je bilo zato potrebno razširiti tudi na DAI.² Ker pa je Klaićeva dobila idejo za svojo tezo pri Margetičevi tezi³ o naselitvi dalmatinskih Hrvatov konec 8. stoletja, je bilo potrebno — v okviru kritike Klaićine teze — zavzeti stališče tudi do Margetiča.⁴ Njegov diskusijski odgovor Još o *pitanju vremena dolaska Hrvata*, objavljen v *Zgodovinskem časopisu*,⁵ me sedaj obvezuje k repliki. Se pa s tem, vsaj gane, tudi zaradi spleta okoliščin, težišče razpravljanja prenaša iz karantanskega zgodovinskega okvira v hrvaškega; čeprav vsaj moj prvotni namen ni bil, vključevati se neposredno v polemiko⁶ okrog Margetičeve teze o času prihoda dalmatinskih Hrvatov.

Pri kritiki doslej v historiografiji prevladujočega Grafenauerjevega mnenja, da so se Hrvati preselili v novo domovino pred 626 (okoli 622/23),⁷ izhaja Margetič iz dveh izhodišč: iz analize avarsko-bizantinskih odnosov v letih 620—625, ki mu je pokazala, da v tem času na avarsko-bizantinski meji ni bilo nobenih bojev ali napetosti in zato ni razloga za koncentracijo avarskih sil na tem področju njihove države,⁸ ter iz Hauptmannove analize DAI, ki je jasno pokazala, da je potrebno iz 31. poglavja brisati ime bizantinskega cesarja Herakleja⁹ in po Margetiču tudi njegov čas.¹⁰

Zdi se, da Margetič ni najbolje uvidel težišča mojega ugovora njegovi kritiki hrvaške selitve okrog 622/623. Sam v analizo avarsko-bizantinskih odnosov 620—625 nisem niti posegal in celo pritrjujem Margetiču, »da noben bizantinski vir ne prinaša izrecnih podatkov, da so se Avari že leta 622/623 bojevali proti Bizancu«.¹¹ Težišče mojega ugovora stoji v stališču, ki ga je pravzaprav izpostavil že B. Grafenauer, ko je iskal najprimernejši čas hrvaške selitve,¹² da se samo na podlagi analize avarsko-bizantinskih odnosov v letih 620/625 ne more dokazati, da hrvaške selitve 622/623 ni bilo; tako kot se na podlagi analize taistih odnosov ne more dokazati, da

¹ N. KLAJČ, *O problemima stare domovine, dolaska i pokrštenja dalmatinskih Hrvata*, *Zgodovinski časopis* (ZČ) 38, 1984, 253—270.

² P. ŠTIH, *Karantanija = stara domovina Hrvatov*?, ZČ 41, 1987, 529—549.

³ L. MARGETIČ, *Konstantin Porfirogenet i vrijeme dolaska Hrvata*, Zbornik historijskog zavoda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Vol. 8, 1977, 5—88.

⁴ P. ŠTIH, O. c., 533—535.

⁵ L. MARGETIČ, *Još o pitanju vremena dolaska Hrvata*, ZČ 42, 1988, 234—240.

⁶ M. SUIČ, *Ocijena radnje L. Margetiča: »Konstantin Porfirogenet i vrijeme dolaska Hrvata*, Zbornik historijskog zavoda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Vol. 8, 1977, 89—100; S. ANTOLJAK, *Obnovljeno i nadopunjeno tumačenje jednoga pasusa u 30. glavi Porfirogenetova De Administrando Imperio*, Godišen zbornik, Filozofski fakultet na Univerzitetu — Skopje, 5—6, 1979—1980, 63—86; Z. RAPANIĆ, *Prilog proučavanju kontinuiteta naseljenosti u saloničanskom ageru u ranom srednjem vijeku*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 74, 1980, 202; V. KOŠČAK, *Pripadnost istočne obale Jadrana do splitskih sabora 925—928*, *Historijski zbornik* (HZ) 33/34, 1980/1981, 291—355; L. MARGETIČ, *Marginalije uz rad V. Koščaka, »Pripadnost istočne obale...«*, HZ 36, 1983, 255—286; S. VILFAN, *Evoluzione statale degli Sloveni e Croati*, *Settimane di studio del Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo* 30, 1982, *Gli Slavi Occidentali e Meridionali nell'Alto Medioevo I*, Spoleto 1983, 120—123; V. KOŠČAK, *O nekim pitanjima hrvatske povijesti u ranom srednjem vijeku*, HZ 37, 1984, 211—234; I. GOLDSTEIN, *Ponovno o Srbima u Hrvatskoj u 9. stoljeću*, HZ 37, 1984, 238—239; N. KLAJČ, O. c. v op. 1; L. MARGETIČ, *Još o dolasku Hrvata*, HZ 38, 1985, 227—240; N. KLAJČ, *Najnoviji radovi o 29., 30. i 31. poglavlju u djelu De administrando imperio cara Konstantina VII. Porfirogeneta*, *Starohrvatska prosvjeta* (SH) 15, 1985, 31—60; Z. RAPANIĆ, *Istočna obala Jadrana u ranom srednjem vijeku*, SH 15, 1985, 12—14 (hrvaški prevod teje dostupne razprave *La costa orientale dell'Adriatico nell'alto medioevo*, *Settimane di studi del Centro italiano di studi sull'alto medioevo* 30, 1982, *Gli Slavi occidentali e meridionali nell'alto medioevo II*, 1983, 839—842); V. KOŠČAK, *Dolazak Hrvata*, HZ 40, 1987, 339—383; P. ŠTIH, O. c. v op. 4; L. MARGETIČ, O. c. v op. 5.

⁷ B. GRAFENAUER, *Prilog kritici izvještaja Konstantina Porfirogeneta o doseljenju Hrvata*, HZ 5, 1952, 44.

⁸ L. MARGETIČ, *Konstantin Porfirogenet...*, 31—44.

⁹ L. HAUPTMANN, *Prihod Hrvatov*, *Bulićev zbornik* — Strena Buliciana, 1924, 540—544.

¹⁰ L. MARGETIČ, *Konstantin Porfirogenet...*, 48; ISTI, *Još o pitanju vremena...*, 235.

¹¹ P. ŠTIH, O. c., 535.

¹² B. GRAFENAUER, *Prilog kritici...*, 44: »Sve su to dakako samo migovi, koji govore o vjerojatnom razvitku, ali se oni ne mogu zbiti u njegov nepobitan dokaz«.

je hrvaška selitev takrat dejansko bila.¹³ Samo v tem smislu hrvaške selitve je torej Margetičev napor ob ponovni analizi avarsko-bizantinskih odnosov zaman, nikakor pa to ne velja za samo avarsko-bizantinsko razmerje v tistem času, kjer pomeni njegova analiza nedvomno pomemben prispevek k poznavanju problematike. V tem okviru se povsem strinjam z Margetičem, da je velika razlika, ali je »morebitni prehod« Hrvatov skozi Panonijo verjeten ali pa le mogoč.¹⁴ Vendar se zdi, da zaradi miru na avarsko-bizantinski meji prehod Hrvatov skozi Panonijo ni nič manj verjeten.¹⁵ Prav v leto 623 namreč pada začetek slovanskega upora pod Samovim vodstvom,¹⁶ ki je nedvomno povzročil velike turbulence in destabilizacijo v avarski državi, ki je šla v prid morebitni hrvaški selitvi. Dogodki, zvezani z nastajanjem Samove »države« in očitno oslabele avarske, gredo nedvomno v prid tezi o hrvaški selitvi okrog 622/623 iz Bele Hrvaške na zgornji Visli v dalmatinsko zaledje. V vsakem primeru pa se mi zdi ta teza *verjetnejša* od Margetičeve, ki jo v tem pogledu hudo bremenita predvsem dve hipotezi: kot tudi sam priznava,¹⁷ nima njegova teza o prihodu Hrvatov konec 8. stoletja nobene neposredne podlage v virih,¹⁸ in drugič, Margetič v okviru te svoje teze doslej sploh še ni poskusil reševati zelo pomembnega vprašanja, *odkod* naj bi ti Hrvati konec 8. stoletja prišli? To vprašanje je v *najtesnejši* povezavi s samim prihodom, saj je menda jasno, da niso padli z neba. S tega gledišča, kjer ima vsaka selitev svoj začetek in svoj konec in kjer je vse to skupaj *enoten in nedeljiv* proces, je sploh nerazumljivo, da Margetič še ni načel tega vprašanja. Ali je morda naletel na prevleke težave in ga pušča ob strani? V vsakem primeru bo *moral*, v kolikor bo hotel utrditi svojo tezo, poskusiti odgovoriti tudi na to težko vprašanje.

Glede Margetičevega mnenja, da je potrebno iz najstarejše hrvaške zgodovine v 31. poglavju DAI brisati ne samo Heraklejevo ime, ampak tudi njegov čas,¹⁹ pa je potrebno opozoriti na naslednje. Hauptmannova in nato Grafenauerjeva analiza 29., 30., 31. in 32. poglavja DAI²⁰ je na vrsti paralel povsem nedvoumno pokazala, da je potrebno Heraklejevo ime brisati iz 31. poglavja DAI, kamor ga je »in maiorem Byzantii gloriam« tako vztrajno rnil Konstantin.²¹ Od tod pa do Margetičevega vprašanja »A zašto bismo se uopće morali opredeliti upravo za Heraklijevo doba, ako se slažemo da je Heraklija u svoj izvještaj o dolasku Hrvata tendenciozno ubacio Konstantin Porfirogenet«,²² ni več daleč, čeprav je med enim in drugim bistvena razlika. Predvsem moremo in moramo Heraklejevo ime brisati iz DAI na *podlagi vira samega*, vest, da so Hrvati prišli v Heraklejevem času, pa ni v DAI *nikjer izpodbita*, na kar je Margetiča opozoril že V. Koščak.²³ Samo zato, ker v DAI ni prostora za Heraklejevo ime, ne moremo preprosto brisati tudi njegove dobe (610–641). Nasprotno, kar trije resni razlogi, zvezani z DAI, govorijo za to, da je treba hrvaško selitev staviti v Heraklejevo dobo. Prvič, brisati Heraklejev čas bi hkrati pomenilo postaviti pod vprašaj tudi Konstantinovo vest, da so bili Romani v Dalmaciji pregnani od Avarov (Slovanov) v času cesarja Herakleja.²⁴ Toda kakorkoli se datira padeč Salone danes ohlapneje kot se je včasih,²⁵ ta še zmeraj spada v *Heraklejevo dobo*. Usoda Salone torej *dokazuje*, da je vest Kostantina Porfirogeneta o koncu romanske

¹³ P. ŠTIH, O. c., 535.

¹⁴ L. MARGETIČ, *Još o pitanju vremena ...*, 235.

¹⁵ Primerjaj L. HAUPTMANN, *Seoba Hrvata i Srba*, Jugoslovenski istorijski časopis 3, 1937, 50 o neosnovanosti polemike o poti hrvaške preselitve.

¹⁶ Glej B. GRAFENAUER, *Prilog kritici ...*, 44.

¹⁷ L. MARGETIČ, *Još o dolasku Hrvata*, 238.

¹⁸ V tem pogledu je teza o hrvaški selitvi v Heraklejevi dobi v toliko na boljšem, da ima vendarle vsaj minimalno zaslonbo v viru, pa čeprav je ta drugorazreden in tendenciozen (31. poglavje DAI, kjer so se Hrvati naselili na Heraklejev poziv).

¹⁹ L. MARGETIČ, *Još o pitanju vremena ...*, 235.

²⁰ L. HAUPTMANN, *Prihod Hrvatov*, 540–544; B. GRAFENAUER, *Prilog kritici ...*, 21–28.

²¹ Na tem mestu je potrebno opozoriti na mnenje, prisotno tudi med novejšimi raziskovalci (po Hauptmannu in Grafenauerju) in podkrepljeno z nekaterimi argumenti, da Heraklejevoga imena sploh ni potrebno brisati iz 31. poglavja DAI: J. KOVAČEVIĆ, *Istorija srpskog naroda I*, Beograd 1981, 124; J. FERLUGA, *Gli Slavi del Sud ed altri gruppi etnici di fronte a Bisanzio*, Settimane di Studio del Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo XXX/1982, Gli Slavi Occidentali e Meridionali nell'Alto Medioevo, Spoleto 1983, 315; R. KATIČIĆ, »Bog Hrvata« u *Konstantina Porfirogeneta*, Zbornik u čast Petru Skoku o stotoj obljetnici rođenja, Djela JAZU 59, Zagreb 1985, 238 op. 10; ISTI, *Die Anfänge des kroatischen Staates*, Die Bayern und ihre Nachbarn I, Veröffentlichungen der Kommission für Frühmittelalterforschung Bd. 8, Denkschriften der phil.-hist. Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Bd. 179, Wien 1985, 309–312 (lažje dostopni hrvaški prevod istega teksta pod naslovom *Filološka razmatranja uz izvore o začecima Hrvatske države* je v: *Starohrvatska prosvjeta* III, 16, 1986, 89–92).

²² L. MARGETIČ, *Još o pitanju vremena ...*, 235.

²³ V. KOŠČAK, *Dolazak Hrvata*, 353.

²⁴ V GRAFENAUER-jevem prevodu (*Prilog kritici ...*, 13 sl.) 31. poglavja DAI: »Ovi Hrvati bili su pribjegli romeskom caru Herakliju ... u doba, kad su Avari oružjem protjerali ođanie Romane, koje bijaše onamo doveo car Dioklecijan; »Kad su prema tome Romani za vrijeme istoga cara Heraklija bili protjerani, ostalo je njihovo zemljište pustos«.

²⁵ F. BULIĆ, *O godini razorenja Salone*, Izabrani spisi, Split 1984, 291–331; I. MAROVIĆ, *Reflections about the year of the destruction of Salona*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 77, 1984, 293–314; N. JAKŠIĆ, *Constantine Porphyrogenitus as source for destruction of Salona*, prav tam, 315–326; V. KOŠČAK, *Dolazak Hrvata*, 343–346.

oblasti v Dalmaciji tudi v kronološkem smislu *resnična*, kar gre nedvomno v prid mnenju, da je potrebno »dobro vero« nameniti tudi Konstantinovi vesti o hrvaški naselitvi v Heraklejevi dobi.

Drugič, hrvaško naselitev v čas nedolgo po padcu Salone postavlja tudi 30. poglavje DAI. Tam najprej beremo, da so Avari vdrli v Dalmacijo, razrušili Salono in zasedli deželo, nakar takoj sledi tekst, ki pravi: »Hrvati pa so stanovali v tistem času na drugi strani Bavarske, kjer so danes Belohrvati. Eden izmed njihovih rodov, namreč pet bratov, Klukas in Lobelos in Kosentzes in Muhlo in Hrobatos in dve sestri, Tuga in Vuga, so se odcepili od drugih in prišli skupaj s svojim ljudstvom v Dalmacijo in našli Avare v posesti te pokrajine.«²⁶ Margetić v nasprotju z prevladujočim mnenjem v historiografiji²⁷ misli, da je potrebno med opisom padca Salone in hrvaške pradomovine na eni in opisom prihoda Hrvatov na drugi strani, v tekst 30. poglavja postaviti cezuro tako, da spada prvo v začetek 7., drugo pa v konec 8. stoletja.²⁸ Vendar v samem tekstu ni nobenega razloga za takšen radikalen poseg. Med stavkoma »Hrvati pa so stanovali v tistem času na drugi strani Bavarske, kjer so danes Belohrvati« in »Eden izmed njihovih rodov, namreč pet bratov... in dve sestri...«, so se odcepili od drugih in prišli skupaj s svojim ljudstvom v Dalmacijo...« preprosto ni nekega preloma v toku njune pripovedi, ki bi opravičeval misel, da stavimo prvega v eno, drugega pa v drugo dobo. Nasprotno, kot je bilo opozorjeno že zgoraj, ima vsako preseljevanje svoj začetek in svoj konec, ki sta sestavni in neločljivi del takšnega procesa. Pisec 30. poglavja pa je v tem konkretnem primeru naredil točno to; glede hrvaške preselitve je povedal tako *od kod* so se selili kot *kam* so se naselili.

In tretjič, v kolikor pristanemo na Margetičevo mnenje, da je iz DAI potrebno brisati tako Heraklejevo ime kot čas, se odpira resno vprašanje, zakaj je Konstantin Porfirogenet izbral prav Herakleja, ko pa je imel na razpolago toliko drugih bizantinskih cesarjev?

Mislim, da zatorej z utemeljenimi razlogi lahko pritegnemo že več kot šestdeset let stari Hauptmannovi ugotovitvi: »Odpasti mora predvsem vprašanje, ali je Herakleja naselil Hrvate ali ne. Kajti hrvatsko narodno izročilo, trideseto poglavje, Herakleja sploh ne pozna, ampak stavi prihod Hrvatov le okroglo v dobo nedolgo po zavzetju Solina. Toda takrat je vladal v Bizantu Herakleja a to je bilo Konstantinu dovolj, da je spraval tega cesarja v zvezo s Hrvati in naposled v svojem bizantinskem ponosu trdil, ne samo da so Hrvati uničili Obre v Heraklejevi dobi, temveč celo v njegovem imenu.«²⁹

Več prostora kot kritiki hrvaške selitve v začetku 7. stoletja, ki le posredno podpira njegovo tezo, je Margetić povsem razumljivo namenil neposrednemu dokazovanju, da so se Hrvati naselili v Dalmacijo konec 8. stoletja. Enega temeljnih argumentov mu predstavlja dejstvo, da »nijedan bizantinski, rimski, dalmatinski, langobardski ili franački prvorazredni izvor ne spominje na področju današnje Hrvatske u 7. i 8. stoljeću ni Hrvate ni postojanje neke samostalne hrvatske države.«³⁰ Čeprav gre do tih podatki nedvomno v prid Margetičevi tezi, pa v zrok za ta molk lahko iščemo tudi drugje. Gre seveda za vprašanje etnogeneze in z njo zvezane terminologije, na kar je pred kratkim opozorila tudi odlična razprava Radoslava Katičića.³¹ V tej smeri je interpretiral ta molk tudi Ivo Goldstein, ki vzročno povezuje prve pojave hrvaškega imena z nastajanjem hrvaške državne organizacije, »pa su o njoj suvremenici u inozemstvu postupno i vrlo polaganu saznavali.«³² Opozoriti velja, da hrvaški primer ni nič izjemnega. Tudi Moravani se prvič omenjajo v virih šele leta 822,³³ ko je v okviru njihove etnogeneze nastajala njihova lastna državna organizacija,³⁴ čeprav je slovanska naselitev že sredi 6. stoletja silila skozi moravska vrata v vzhodne Alpe. In tudi zagotovo najstarejša sodobna uporaba karantanskega imena pada šele v čas tik pred konec 8. stoletja (pri Pavlu Diakonu), čeprav se je karantanska etnogeneza zaključila najkasneje okroglo stoletje prej.³⁵

²⁶ Glej B. GRAFENAUER, *Prilog kritici*... 12, 13.

²⁷ Npr. L. HAUPTMANN, *Prihod Hrvatov*, 541; B. GRAFENAUER, *Prilog kritici*... 32; B. FERJANČIĆ, *Vizantiski izvori za istoriju naroda Jugoslavije II*, Beograd 1959, 30 op. 83; ISTI, *Struktura 30. glave spisa De administrando imperio*, Zbornik radova vizantološkog instituta 18, 1978, 67–80; V. KOŠČAK, *Dolazak Hrvata*, 354; R. KATIČIĆ, *Filološka razmatranja*... 89.

²⁸ L. MARGETIĆ, *Konstantin Porfirogenet*... 25.

²⁹ L. HAUPTMANN, *Prihod Hrvatov*, 544.

³⁰ L. MARGETIĆ, *Još o pitanju vremena*... 235.

³¹ R. KATIČIĆ, *Die Anfänge des kroatischen Staates* (hrv. prevod *Filološka razmatranja uz izvore o začetima hrvatske države*), glej zgoraj op. 21.

³² I. GOLDSTEIN, *Ponovno o Srbima u Hrvatskoj u 9. stoljeću*, HZ XXXVII, 1984, 238–239; glej tudi L. MARGETIĆ, *Još o dolasku Hrvata*, 239.

³³ *Annales regni Francorum* (Einhardi Annales) ad a. 822, Monumenta Germaniae Historica, Scriptores I, Hannoverae 1826 (nespremenjeni ponatis Stuttgart 1976), 209.

³⁴ H. WOLFRAM, *Die Geburt Mitteleuropas, Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung*, Wien 1987, 359.

³⁵ Oznako »Carnuntum quod corrupte vocitant Carantanum« uporablja sicer Pavel Diakon pri opisu dogodkov, ki so se zgodili okrog 664, vendar ostaja odprto, ali ni v starejša obdobja presajal terminov iz svojega oziroma poznejšega časa (podobno kot je to počel anonimni pisec

Svojo tezo poskuša seveda Margetić utrditi tudi s pomočjo DAI. V razliko od svoje temeljne razprave iz leta 1977, ko je prihod Hrvatov konec 8. stoletja poskušal izračunati s pomočjo 30. poglavja, pa sedaj utrjuje svojo dokumentacijo v okviru DAI tudi s pomočjo 31. poglavja, ki prinaša vest, da so se Hrvati naselili v novi domovini za časa Porginovega očeta.³⁶ Izhajajoč iz splošno priznanega stališča, da je Porga zgodovinsko zajamčeni knez Borna, ki je umrl 821 in da podatek o Porgi (Porina), ki se je ohranil v 30. in 31. poglavju, izvira iz ljudskega izročila, ki mu gre verjeti, se Margetić sprašuje, zakaj ne bi verjeli tudi podatku, da so Hrvati prišli za časa Porginovega očeta, to je nekje pred konec 8. stoletja.³⁷

Pri analizi teh podatkov moramo nedvomno izhajati iz dveh odlomkov 30. in 31. poglavja DAI, ki govorita o pokristjanjenju Hrvatov. Anonimni pisec 30. poglavja piše, da so se osvobojeni Hrvati pokrtili za časa svojega vladarja Porina iz Rima, od koder so jim bili poslani tudi škofje. Cesar Konstantin v 31. poglavju pa o istih dogodkih piše, da je Heraklejev pokrtil Hrvate in poslal ter pripeljal iz Rima duhovnike in od njih naredil nadškofa, škofa, prezbiterje in diakone v času, ko so imeli Hrvati za vladarja Porgo. Analiza, ki je tukaj ne gre ponavljati,³⁸ je nedvoumno pokazala, da je obema piscema kot predloga služilo eno in isto ljudsko izročilo, ki ga je Konstantin predelal tako, da je pokristjanjenje Hrvatov in Porgo = Porina = Borno prestavil v Heraklejevo dobo. S takšno analizo teh dveh odlomkov povsem soglaša tudi Margetić,³⁹ hkrati pa ima za zgodovinsko resničen podatek ljudskega izročila tudi vest, da so Hrvati prišli za časa Porginovega očeta. Vendar mislim, da njegovo mnenje ni utemeljeno in da se lahko pokaže, da odlomek o Porginovem očetu ni del ljudskega izročila in da je izpeljan iz odlomka o pokristjanjevanju za časa Porge.

Predvsem 30. poglavje DAI, kjer je ljudsko izročilo ohranjeno v *izvirnejši* obliki, ne ve nič o prihodu Hrvatov za časa Porginovega očeta. Nasprotno, trdi celo, da so Hrvati prišli v novo domovino pod vodstvom petih bratov in dveh sester. Da je ta podatek del ljudskega izročila, dokazujeta dve dejstvi: niz plemenskih eponimov, s katerimi se takšna izročila ponavadi začenjajo, in ljudsko število 7 (5 bratov + 2 sestri).⁴⁰ Margetić seveda ne more trditi, da ta podatek 30. poglavja ni del ljudskega izročila, zato poskuša rešiti podatek o hrvaškem prihodu za časa Porginovega očeta s konstrukcijo o samo navideznem nasprotju teh dveh podatkov: po analogiji z madžarsko tradicijo, zabeleženo v 40. poglavju DAI, kjer so se Madžari delili na 7 »širših družin«, na čelu katerih se nahaja vladar iz ene teh družin, naj bi Hrvate vodilo 5 bratov in 2 sestri, njihov skupni vladar pa naj bi bil Porginov oče. Vzrok, da tega »skupnega vladarja« — če je del ljudskega izročila — ne omenja 30. poglavje, pa išče v tem, da »nije nemogoče« (podčrtal P. Š.), da je Konstantin razpoglagal s podatki ljudskega izročila, ki niso bili na voljo anonimu.⁴¹ Mimogrede bi rad spomnil, da počne na tem mestu Margetić natančno tisto, kar očita meni, namreč, da je eno vprašanje, ali je nekaj mogoče, drugo pa, ali je verjetno.⁴² Drugače pa, kar se tiče njegove konstrukcije, bi bil edinstven primer, da bi si ljudsko izročilo zapomnilo imena sedmih nižjih voditeljev, imena *zgodovinskega* »skupnega vladarja«, ki je ljudstvo prepeljal v novo domovino, pa ne! Dovolj je pogledati *origo gentis* drugih ljudstev! Pa tudi Margetićevo mnenje, da je Konstantin razpoglagal s številnejšimi podatki ljudskega izročila kot anonim ni verjetno. Predvsem bi se v takšnem primeru postavljalo vprašanje, zakaj Konstantin ni upošteval »celotnega« sklopa ljudskega izročila o prihodu Hrvatov, ki nedvomno vsebuje podatke o prihodu pod vodstvom petih bratov in dveh sester. Ni jasno, zakaj bi Konstantin uporabil samo del informacij izročila in ne npr. tako, kot je v 40. poglavju podal madžarsko tradicijo, na katero se Margetić sklicuje. Hkrati pa je analiza 31. poglavja DAI pokazala, da je cela vrsta »podrobnejših« informacij, ki jih 30. poglavje nima, plod Konstantinovitih konstrukcij. Med takšne spada Heraklejevo ime (Hrvati prebežijo k Herakleju; po njegovem ukazu premagajo Avare; po njegovem ukazu se naselijo v njihovi deželi; in jih da pokrstiti) in njegova etimologija imena Hrvat, medtem ko podatek o Porginovem očetu v našem primeru seveda puščamo ob strani.⁴³ Če sedaj sledimo

Conversio Bagoariorum et Carantanorum, ki npr. k letu 796 imenuje Karla cesarja ali za prostor med Rabo, Donavo in Dravo za čas okrog leta 800 uporablja naziv Spodnja Panonija, čeprav po drugih sodobnih virih vemo, da je do upravne reforme 828 bila Spodnja Panonija južno od Drave). Glej: H. WOLFRAM, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, Graz 1979, 76 op. 10 (najstarejša sodobna uporaba karantanskega imena); B. GRAFENAUER, *Opombe k izdaji Zgodovine Langobardov Pavla Diakona*, Maribor 1988, 236 op. 24 in tam navedena literatura.

³⁶ L. MARGETIĆ, *Konstantin Porfirogenet* ..., 24; ISTI, *Još o pitanju vremena* ..., 235–236.

³⁷ L. MARGETIĆ, *Još o pitanju vremena* ..., 236.

³⁸ L. HAUPTMANN, *Konstantin Porfirogenit o porijeklu stanovništva dubrovačkog zaleđa*, Rešetarov zbornik, Dubrovnik 1931, 3–4 (paginacija po separatu); B. GRAFENAUER, *Prilog kritici* ..., 23, 25–28.

³⁹ L. MARGETIĆ, *Konstantin Porfirogenet* ..., 21; ISTI, *Još o pitanju vremena* ..., 236.

⁴⁰ Glej B. FERJANIĆ, *Vizantiski izvori* ... II, 30 op. 82.

⁴¹ L. MARGETIĆ, *Još o pitanju vremena* ..., 236.

⁴² L. MARGETIĆ, *Još o pitanju vremena* ..., 235.

⁴³ Metodološko se ne zdi pravilen postopek, ki ga je v podobnem primeru uporabil L. MARGETIĆ, *Još o pitanju vremena* ..., 236, ko je v 31. poglavju DAI, iz katerega je brisal »ono što je bez ikakve sumnje kasniji umetak u narodnu tradiciju«, pustil podatek o prihodu Hrvatov

tako prečišćenemu 31. poglavju, vidimo, da se glede podatkov iz hrvaške zgodovine do 9. stoletja ne razlikuje mnogo od prečiščenega 30. poglavja⁴⁴ in da ne vsebuje *nobenega novega podatka*, ki ga 30. poglavje nima. V tej luči se tudi podatek o prihodu za Porginovega očeta jasno pokaže kot Konstantinova cvetka. Poleg tega je že Grafenauer opozoril, da so v 29. in 31. Konstantinovem poglavju, prav v zvezi z mesti, kjer se Konstantinu očita konstruiranje, notranja neskladja v tekstu samem.⁴⁵ Tako v 29. poglavju pravi, da so bili Hrvati do Bazilija I. (867—886) večinoma pogani, v 31. pa, da jih je pokrstil Heraklej. V 29. poglavju govori, da so bili Hrvati od okrog 800 neodvisni od Bizanca, v 31. pa; da so bili od Herakleja naprej zmeraj podložni Bizancu. In nazadnje, po 29. poglavju Hrvati do Bazilija I. niso imeli svojih vladarjev, v 31. poglavju pa našteva kot vladarja Porginovega očeta in Porgo ter omenja podložnost vseh hrvaških vladarjev bizantinskim cesarjem od Herakleja dalje. Mnenje, da je podatek 31. poglavja o prihodu Hrvatov za časa Porginovega očeta del hrvaškega ljudskega izročila, je potrebno torej iz utemeljenih razlogov zavrniti (pri čemer sploh puščamo ob strani, da samo 30. poglavje stavi prihod Hrvatov v čas nedolgo po padcu Salone).

Konstantin Porfirogenet je le preveč rad posegal v predlogo, da ne bi mogel samovoljno dodati tudi podatka o Porginovem očetu. To je še toliko bolj verjetno, ker je jasno, da je razpolagal z resnično vestjo o hrvaški pokrstitvi za časa Borne (Porge); ki jo je potisnil v 7. stoletje in iz katere mu pač ni bilo težko izpeljati trditve o hrvaškem prihodu za časa njegovega očeta; tako kot o srbskem pod vodstvom Višeslavovega pradedu.⁴⁶

Glede Margetičevega računanja prihoda Hrvatov iz 30. poglavja DAI pa lahko ugotovimo, da še vedno stoji na stališču iz leta 1977, kjer je svojo kronologijo gradil na naslednjih anonimovih podatkih: Hrvati so se po prihodu *nekoliko let* borili z Avari, se nato *določeno število let* pokoravali Frankom in se nato v *sedemletnem* boju osvobodili. Za »določeno število let« je vzel deset let, kar pomeni, da je od hrvaške naselitve do konca njihovega boja proti Frankom (ki je izenačen s koncem Ljudevitovega upora 822) minilo 27 let in da so se Hrvati naselili okrog leta 795 v času frankovsko-avarske vojne.⁴⁷ Takšno računanje je seveda možno, toda s stališča postavljanja nove teze, ki naj bi vendarle predstavila *utemeljenejšje* razloge za postavitev hrvaške selitve iz začetka 7. v konec 8. stoletja, nič kaj prepričljivo. Kako je takšno računanje spolzka zadeva, nam kaže že edini kronološko določnejši podatek iz tega sklopa, ki govori o sedemletnih frankovsko-hrvaških bojih. Prevladujoče mnenje v historiografiji⁴⁸ je, da je s tem mišljen upor Ljudevita Posavskega, ki je trajal med leti 819—822.⁴⁹ Torej 3, v najboljšem primeru 4 leta, kar pomeni, da je podatek v 30. poglavju DAI za polovico previsok. In če sedaj za »določeno število let« vzamemo 5, namesto Margetičevih 10 let,⁵⁰ dobimo, da so se Hrvati naselili v dalmatinsko zaledje okrog leta 808—809. To pa je bistveno drugačen zgodovinski okvir, v katerem Hrvati niso mogli priti na poziv Avarov, kot to misli Margetič,⁵¹ saj avarska država že okroglo desetletje ni več obstajala. To računanje seveda nima namena dokazovati, da so Hrvati prišli šele po letu 800, ampak želi pokazati, kako je s takš-

za časa Porginovega očeta. Prvič, Margetič hoče v danem primeru šele dokazati, da je ta podatek del narodne tradicije, zato metodološko gledano *ne more* z njim to tudi dokazovati, in drugič, ta podatek bi moral pustiti ob strani tudi zato, ker je kritika (Grafenauer, Hauptmann) z upravičenimi razlogi *podvomila* v verodostojnost tega podatka.

⁴⁴ Obe redakciji govorita isto: Bela Hrvaška je pradamovina dalmatinskih Hrvatov; ti Hrvati premagajo Avere in se naselijo v njihovi deželi, v kateri še danes živijo; krst sprejmejo iz Rima za časa Porge (Porine). Glej P. ŠTIH, *Karantanija = stara domovina Hrvatov*?, op. 20, in tamkajšnji diskurz o vsebinski kritiki 30. poglavja DAI. Pri tem moram poudariti, da ni nujno, kot trdim n. n. m., 539, in na kar je opozoril Margetič, da je podatek o hrvaški podložnosti Frankom v stari domovini interpolacija v ljudsko izročilo. Res je lahko že ljudsko izročilo srebvalom napačno predstavo o tem. Toda *zgodovinsko* gledano je ta podatek — v kolikor upoštevamo, da je Bela Hrvaška del ljudskega izročila in ob zgorajni Visli — nedvomno napačen, saj zakarpatška Bela Hrvaška ni imela stikov s Franki tja do 10. stoletja in ga ne smemo uporabljati pri iskanju hrvaške pradamovine (primerjaj N. KLAJČ, O. c. v op. 1).

⁴⁵ B. GRAFENAUER, *Prilog kritici* . . . 28.

⁴⁶ L. HAUPTMANN, *Konstantin Porfirogenit o porijeklu* . . . 4 (paginacija po separatu); B. GRAFENAUER, *Prilog kritici* . . . 26—28; V. KOŠČAK, *Dolazak Hrvata*, 357; L. MAKSIMOVIĆ, *Struktura 32. glave spisa De administrando imperio*, Zbornik radova Vizantološkog instituta 21, 1982, 25—32.

⁴⁷ L. MARGETIČ, *Konstantin Porfirogenet* . . . 24; ISTI, *Još o pitanju vremena* . . . 236—237.

⁴⁸ Z izjemo F. ŠIŠIĆ, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925, 358 sl. in op. 33; N. KLAJČ, O. c. v op. 1, 264 sl.; glej kritiko: L. HAUPTMANN, *Koje su sile hrvatske povijesti odučivale u vrijeme narodne dinastije*, Zbornik kralja Tomislava, JAZU 1925, 166; B. GRAFENAUER, *Vprašanje konca Koceljeve vlade v Spodnji Panoniji*, ZČ 6—7, 1952/53, 171—190; P. ŠTIH, *Karantanija = stara domovina Hrvatov*?, 543—548.

⁴⁹ F. KOS, *Gradiivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku II*, Ljubljana 1906, št. 57, 58, 60, 61, 64, 67, 68, 71, 76.

⁵⁰ L. MARGETIČ, *Još o pitanju vremena* . . . 237: »Mi smo uzeli da su one trajale oko deset godina, što nam se čini čak možda i previše«.

⁵¹ L. MARGETIČ, *Još o dolasku Hrvata*, 238: »Preostaje, dakle samo jedno od dvojega: ili su Hrvati došli vlastitom inicijativom ili na poziv Avara. Prodor Hrvata kroz golemo područja avarsko-slavenskog »plemenskog saveza« nije nam se činio vjerojatan. Ne preostaje dakle drugo nego prihvatiti tezu da su Hrvati došli u svoju novu domovinu uz suglasnost Avara«.

nim računanjem *možno dokazovati karkoli*, pa če se hoče, tudi to, da so Hrvati prišli v začetku 7. stoletja. Kajti za sintagmo »določeno število let« v ljudskem izročilu, ki mnogokrat zbije dogodke večstoletnega razvoja v dobo ene generacije,⁵² je možno, da pomeni 100, 10 ali pa npr. 5 let. Zato je zame takšno računanje še vedno »povsem samovoljno in brez kakršnekoli, niti najmanjše podlage«. In če prav razumem Margetića, dela tudi sam, vsaj načeloma, veliko distinkcijo med mogočim in verjetnim.⁵³

Poleg tega ima 30. poglavje DAI vest, da so Hrvati po nekajletnih bojih z Avari in pred njihovo podložnostjo Frankom *imeli oblast v deželi, ki so jo naselili*. Ta podatek priča o posebni periodi najstarejše hrvaške zgodovine, ki bistveno razteguje kronologijo od njihovega prihoda do osvoboditve izpod Frankov in ki bi jo bilo potrebno upoštevati pri računanju časa prihoda Hrvatov. Po Margetićevi interpretaciji ta podatek ni v nasprotju s tistim o podložnosti Frankom in hrvaško gospodstvo ne izključuje frankovske vrhovne oblasti nad njimi. Toda ta dva podatka si nista v nasprotju, tudi če ju interpretiramo kot Grafenauer, da je minilo med njima daljše razdobje in da spada prvi v čas neposredno po hrvaški naselitvi v 7. stoletju, drugi pa v začetek 9. stoletja.⁵⁴ Samo na takšen način je interpretiral Grafenauer omenjena podatka in ne, kot misli Margetić, z brisanjem vesti o hrvaški podložnosti Frankom v stari domovini, ker to ne rešuje problema, saj gre tukaj za vprašanje iz hrvaške zgodovine v novi domovini. Je pa zato potrebno brisati iz *Margetićevega* teksta metodološko lekcijo, ki ošteva nekaj, kar sploh ni bilo storjeno.⁵⁵

Na koncu še nekaj glede Margetićevega poskusa umestitve hrvaške selitve v frankovsko-avarsko vojno konec 8. stoletja. Najprej moram umakniti trditev, da ima Margetić Hrvate za frankovske podložnike v stari domovini.⁵⁶ Tega ne trdi,⁵⁷ toda resnici na ljubo je treba reči, da je v tem pogledu njegov tekst napisan zelo nekoncizno in da so tako razumeli njegovo razpravo tudi M. Suić, Z. Rapanić, V. Koščak in N. Klaić,⁵⁸ slednja celo z vprašanjem: »Zaista se moramo upitati je li autor dobro pročitao tekst rasprave prije nego ga je dao u tiskak«.⁵⁹ S tem umikom odpade tudi vprašanje anahronizma Margetićeve konstrukcije o hrvaškem prihodu v novo domovino na avarski poziv, njihovem razhodu z Avari in pridružitvijo Frankom v boju proti njim. Toda zaradi tega ni njegova konstrukcija nič bolj podprta; to bi lahko storili le viri, ki pa jih nima. Rezultat Margetićeve ponovne analize lorških analov, ki je pokazala, da moremo imeti podatek k letu 791 o Pipinu in njegovem pohodu skozi Ilirik v Panonijo (introivit Illyricum et inde in Pannonia) za verodostojen in ki v najboljšem primeru meče novo svetlobo na *avarsko-frankovsko* vojno, ni zadosten razlog za sprejem njegove konstrukcije o *hrvaški* naselitvi v tistem zgodovinskem okviru. Ostane le, da mu verjamemo, to pa je kategorija, ki v zgodovinsko pisju ne obstaja.

Zusammenfassung

ZUR POLEMIK ÜBER DEN ZEITPUNKT DER KROATENZUWANDERUNG

Peter Štih

Der Text entstand als Antwort auf den im ZČ, Nr. 42, 1988, S. 234—240, veröffentlichten Beitrag von L. Margetić Još o pitanju vremena dolaska Hrvata. Hierin wird Margetićs These von der Ankunft der Kroaten in Dalmatien Ende des 8. Jahrhunderts widerlegt und werden folgende Einwände erhoben: Seine Analyse der byzantinisch-awarischen Beziehungen in der Zeit von 620 bis 625 kann nicht beweisen, daß die Kroatenzuwanderung damals nicht stattfand (ebensowenig, daß sie damals stattfand). Doch eine Durchquerung Pannoniens durch die Kroaten scheint infolge des herrschenden Friedens an der byzantinisch-awarischen Grenze überhaupt nicht weniger glaubwürdig zu sein; gerade in jene Zeit fällt der Beginn von Samos Aufstand,

⁵² M. SUIĆ, *Ocjena radnje L. Margetića*, 92.

⁵³ L. MARGETIĆ, *Još o pitanju vremena* . . . , 235.

⁵⁴ B. GRAFENAUER, *Prilog kritici* . . . , 29.

⁵⁵ L. MARGETIĆ, *Još o pitanju vremena* . . . , 237: »Takav postupak s tekstom (tj. brisanje riječi koje smetaju) po našem je mišljenju dovoljen samo kada doista nema druge zadovoljavajuće interpretacije. U našem slučaju nikakva brisanja nisu potrebna, jer kontradikcije između dva teksta nema«.

⁵⁶ P. ŠTIH, *Karantanija = stara domovina Hrvatov?*, 535.

⁵⁷ L. MARGETIĆ, *Marginalije uz rad V. Koščaka* . . . , 260; ISTI, *Još o dolasku Hrvata*, 237; ISTI, *Još o pitanju vremena* . . . , 238.

⁵⁸ M. SUIĆ, *Ocjena radnje L. Margetića*, 92; Z. RAPANIĆ, *Istočna obala Jadrana* . . . , 13; V. KOŠČAK, *Pripadnost istočne obale* . . . ; N. KLAJIĆ, *O problemima stare domovine* . . . , 258; ISTA, *Najnoviji radovi* . . . , 39.

⁵⁹ N. KLAJIĆ, *Najnoviji radovi* . . . , 39.

der im Awarrenstaat für Turbulenz und Machtschwächung sorgte, was ohne Zweifel zugunsten einer möglichen Ansiedlung der Kroaten spricht. Was seine Meinung betrifft, daß in der ältesten kroatischen Geschichte im 31. Kapitel *De administrando imperio* nicht nur der Name des Herakles, sondern auch dessen Zeit gestrichen werden sollte, gilt es, darauf hinzuweisen, daß der Kaisernamen auf Grund der Quelle selbst gestrichen werden kann und muß, während die Nachricht vom Eintreffen der Kroaten zur Zeit des Herakles im DAI nirgends bestritten wird. Im Gegenteil, mehrere Gründe sind nur eine Bestätigung dafür, daß die Herakles-Zeit als die Zeit der Kroatenzuwanderung bestehen bleiben muß (c. 31 DAI behauptet, daß die Romanen in Dalmatien zur Zeit des Kaisers Herakles vertrieben wurden, was der Fall Salonas bestätigt. Deshalb gibt es keinen Grund zur Veranlassung, diesen »guten Glauben« im chronologischen Sinn nicht auch der Kunde vom Sesshaftwerden der Kroaten in der Herakles-Zeit zu schenken; c. 30 DAI verlegt die Ankunft der Kroaten ebenso in eine Zeit, die bald auf den Fall Salonas folgte.

Margetićs These, keine erstrangige Quelle erwähne die Kroaten im 7. oder 8. Jahrhundert auf dem Gebiet des heutigen Kroatien, beweist an und für sich noch nichts, kann doch dieses Schweigen auch im Zusammenhang mit der ersten Stufe der Ethnogenese der Kroaten gesehen werden, auch fällt das Auftauchen der ersten kroatischen Namen mit der Entstehung des kroatischen Staates in der ersten Hälfte des 9. Jahrhunderts zusammen. Ebenso wenig ist seiner Argumentation zuzustimmen, die Angabe in c. 31 DAI, die Kroaten hätten sich zur Zeit des Vaters von Porgá (Borna, gest. 821) niedergelassen, sei glaubwürdig. Vor allem c. 31 DAI, wo die kroatische Volksüberlieferung in ursprünglicher Form erhalten ist, weiß nichts davon und behauptet, die Kroaten wären unter der Führung von fünf Brüdern und zwei Schwestern gekommen, deren Namen bekannt seien; es wäre verwunderlich, hätte sich die Volksüberlieferung, die sieben Namen behalten hat, ausgerechnet den Namen desjenigen, unter dessen Führung dieses Volk laut Margetić zugewandert sei, nicht gemerkt. Es genügt, sich die *Origo gentis* anderer Völker anzusehen, um eine solche Konstruktion als äußerst unglaubwürdig zu erkennen. Was Margetićs Berechnung der Ankunft der Kroaten anhand von Angaben wie »einige Jahre« und »eine bestimmte Zahl von Jahren« betrifft, kann gesagt werden, daß das Syntagma »eine bestimmte Zahl von Jahren« eine zu große Spekulation zuläßt und daß damit nicht zuletzt auch bewiesen werden kann, daß sich die Kroaten zu Beginn des 7. Jahrhunderts angesiedelt hätten.

Auf Grund all des oben Gesagten wird Margetićs These vom kroatischen Sesshaftwerden Ende des 8. Jahrhunderts abgelehnt, die außerdem vor allem noch mit zwei Hypothesen belastet ist: Erstens, seine These findet keine unmittelbare Grundlage in den Quellen, und zweitens, der Autor ist uns bisher die Lösung der Frage, woher die Kroaten Ende des 8. Jahrhunderts gekommen seien, schuldig geblieben.